

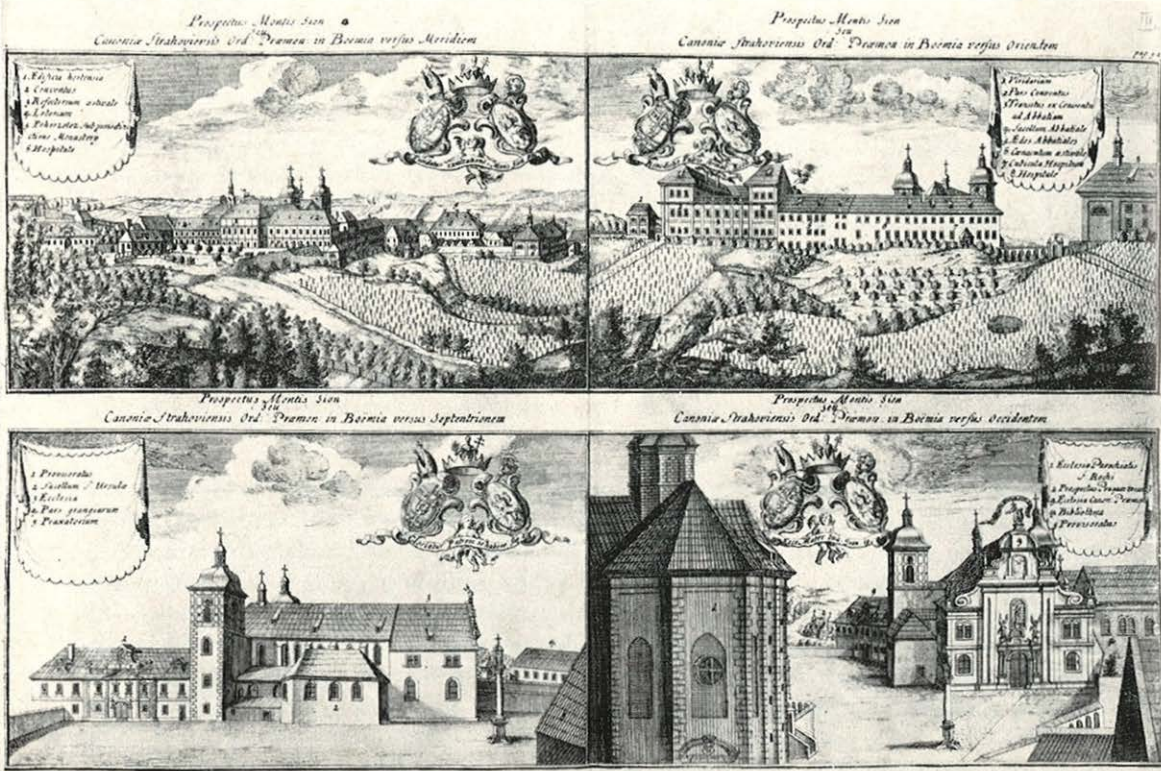
STRAHOVSKÁ ZAHRADA

Pavel Křivský

Strahovská zahrada, která obklopuje komplex strahovských budov a tvoří s nimi jednu z nejkrásnějších částí pražského panorámatu, vděčí za svůj vznik zakladateli Strahovského kláštera biskupovi Jindřichu Zdíkovi. Petřínský svah připomínal Zdíkovi úbočí hory síónské v Jeruzalémě, které se mu zalíbilo při jeho palestinské pouti. Podobnost obou míst ho přivedla na myšlenku založit na petřínské hoře klášter – český Sión. Místo, na kterém měl být klášter zbudován, vyhovovalo i jinak Zdíkovým zámerům. Bylo v blízkosti Pražského hradu a kvetoucích osad v podhradí, leželo při důležité obchodní a strategické cestě, mělo rozsáhlý prostor bez enkláv pro založení zahrad a vinic, které měly oddělit klášter od ruchu a neklidu budovaných sídlišť. Zdík získal pro realizaci svého plánu krále Vladislava, který se stal v roce 1140 vlastním zakladatelem Strahovského kláštera, jehož založení zabezpečil bohatým nadáním. Zdík se pak postaral o to, aby nově založený klášter byl osazen premonstráty z kláštera Steinfeldu v Porýní. Steinfeldský klášter poslal do Čech zkušené stavitele, kteří záhy původní dřevěný klášter nahradili monumentálními románskými stavbami. Pro výstavbu románského Strahova bylo důležité, že jeho budovatelé měli v blízkosti staveňišťe opukový lom a že našli na Petříně vydatné zdroje pramenité vody, které svedli do klášterních budov a zahrad.

Pro založení vinic daroval král novému klášteru petřínské svahy, větší část své obory a území kolem dnešní Vlašské ulice, Tržiště a Karmelitské ulice. Strahovští premonstráti nebyli však první a jediní držitelé viničních gruntů na Petříně. Již před nimi byly tu vinice svatojiřských benediktinek, kapitulní a biskupské. Krátce po premonstrátech zakládali vinice na úpatí, jižních svazích Petřína a na Újezdě johanité a cisterciáci z Plas, rovněž z daru krále Vladislava.¹ Můžeme předpokládat, že v nejbližším okolí kláštera vznikly již v jeho počátcích zahrady. Podle řádového zvyku byla pravděpodobně pod obydlím opatovým zahrada opatská. Konventní zahrada byla podle dochované tradice na příhodném místě pod jižním křídlem konventu. V blízkosti hospodářského dvora na západ od konventní zahrady byla zeleninová zahrada a na svahu za konventní zahradou byla pravděpodobně zahrádka klášterního pečovatele o nemocné (infirmarius), který byl současně lékárníkem a pěstoval léčivé byliny. Není vyloučeno, že na Strahově měl vlastní zahradu také převor a kustos, jak tomu v té době bylo ve Steinfeldě.²

O strahovských vinicích a zahradách se z doby předhusitské nezachovaly žádné

Strahovský klášter se zahradou, rytina pravděpodobně od Dietzlera, 1736 (snímek Z. Helfert)

zprávy. Z bohatého strahovského klášterního archivu, který by o nich mohl podat poučení, zůstaly jen trosky. Byl však zachráněn urbář kláštera sepsaný na příkaz opata Petra z Čachrova v roce 1410 veřejným klášterním notářem Stanislavem z Jičína.³ Urbář zaznamenává rozsah klášterních statků kolem Prahy a v Čechách na konci 14. a na začátku 15. století. Sepisuje příjmy kláštera, povinnosti a dávky poddaných. Přináší zprávy o polnostech, lukách, chmelnicích, vinicích, zahradách a štěpnicích. Zmínky o klášterních hradbách, o paláci opatově, domě proboštově a vinici kustodově jsou cenným příspěvkem pro klášterní topografii. Z urbáře lze zjistit také rozsah vinic v blízkém okolí kláštera, jejich polohu a hranice i to, na kterých vinicích klášter sám hospodařil a které pronajímal. Vinice kolem kláštera jsou rozděleny do tří skupin: v první skupině jsou vinice, které byly v hradbách kláštera, v druhé vinice na Bruse a v třetí vinice petřínské. V hradbách kláštera – zhruba na území dnešní Strahovské zahrady – byla vinice pod opatovým palácem, pod domem klášterního probošta, kterou kdysi užíval mistr Havel, vinice před konventem a vinice směrem ke dvoru na Petříně. K nim patřily ještě dvě další vinice, a to vinice nad klášterním pivovarem v Oboře a vinice Klínkova, která ležela po levé straně schodů jdoucích z Vlašské ulice k Petřínu a byla pronajata mistru Kbelovi, generálnímu vikáři pražského arcibiskupa.

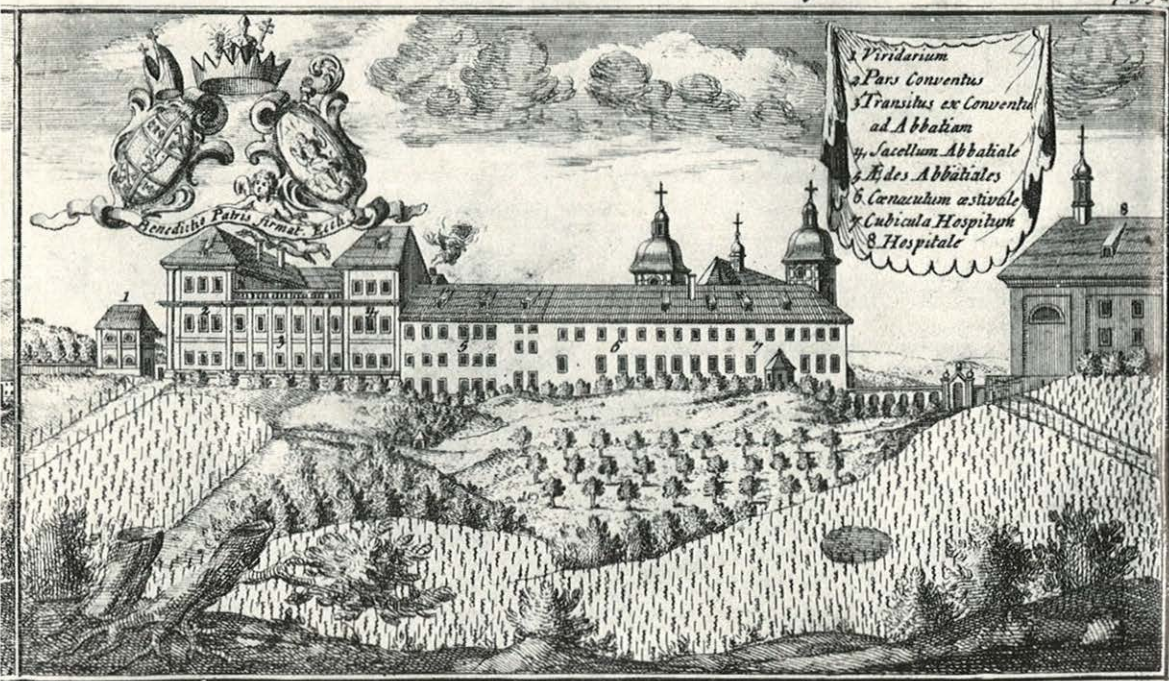
Ostatní vinice, popsané v urbáři, ležely již mimo území dnešní Strahovské zahrady. V Brusce to byly čtyři vinice. Rozprostíraly se nad potokem Brusnicí, mezi Novým Světem a nynějším Černínským palácem. Jejich střed tvořila vinice Bruska s domkem vinaře a chmelnicí. K Pražskému hradu byla obrácena vinice Krychova, směrem ke Střešovicům byla vinice klášterního kustoda a vinice kdysi Valšova, kterou užíval mistr Adam. Na Petříně měl klášter dalších šest vinic, vesměs pronajatých. Ležely jednak na západní straně Petřína, jednak na jeho jižním svahu za Karlovou hradební zdí. Většinu těchto vinic na Petříně ztratil klášter za husitských válek.

Historii strahovských vinic a zahrady můžeme podrobně sledovat z dochovaných archívních pramenů teprve od roku 1586, kdy se stal strahovským opatem Jan Lohel. Při reorganizaci pohořeleckého postranního práva, které náleželo strahovskému klášteru, dal i vinicím a zahradám pevný řád.⁴ Rozlišil vinice pronajaté emfyteutickým držitelům od vinic a zahrad, na kterých klášter hospodařil. Od té doby pronajaté vinice byly spravovány pohořeleckou jurisdikcí. Odlišil přesně také opatskou zahradu od zahrady konventní a dal je oddělit dřevěným plotem. Opatova vinice a zahrada se prostírala pod opatstvím po úbočí směrem k Oboře a Vlašskému špitálu a odtud šla její ohrada přibližně nynější Vlašskou ulicí k vrcholku Petřína. V této opatské zahradě založil Lohel štěpnici (pomarium) a dal do ní postavit včelín.⁵ Pod jižním křídlem konventu byla konventní zahrada, uzavřená na západě tehdy novou Lohelovou prelaturou, která měla v přízemí, obráceném do této zahrady, salu terrenu. Byla to zahrada převážně ozdobná, postupně osazovaná ozdobnými keři a květinami. Její vyobrazení ani popis se nezachoval. Zdá se, že zde byla vytvořena architektonicky řešená renesanční zahrada podle italského vzoru. Při této zahradě ve svahu k vrcholku Petřína založil Lohel pro konvent ovocný sad se štěpnicí.

Lohelův nástupce opat Kašpar Questenberk oddělil v letech 1613–1614 klášterní zahrady od nádvoří a hospodářských budov dvěma zdmi. Jedna z nich šla od kostela k nově vybudovanému opatství, druhá od rohu opatství k prádelně (dnešní dům čp. 134). V obou zdech byly brány, kterými se vcházelo do zahrady. Další zdí oddělil hospodářský dvůr od západních zahrad a vinic. Pod vybudované opatství vystavěl letohrádek (solarium) se salou terrenou, v jehož blízkosti byla kašna s vodotryskem.⁶ Stavitelem letohrádku, a není vyloučeno, že i původcem celého architektonického řešení okolí opatství i jeho zahrady, byl Questenberkův architekt nazývaný v análech Baptista, pravděpodobně Giovanni Battista Bossi.⁷ Prostor před letohrádkem byl vyrovnán a byly upraveny květinové záhony. Podle tradice zasadil Questenberk v blízkosti letohrádku několik cizokrajných stromů, z nichž turecká líska vzrostla v mohutný, rozložitý strom, který se dočkal našich časů. Za vlády Questenberkovy působil na Strahově jako podpřevor Belgičan Amand Fabius, který si lásku ke květinám a zahradnické umění přinesl ze svého domova. Pod jeho vedením členové konventu sami pečovali o zahradu, vytvářeli symbolické obrazy z květin, jejich rohy osazovali ozdobnými cypřiši a zakrslými jalovci, z tvarovaných stromů upravovali loubí a besídky. Pečovali o výsadbu květin a stromů také v ostatních prostorách kláštera. Tak vysadili lípy na nádvoří, které Questenberk dal upravit, kolem sloupu se sochou sv. Norberta vysadili ozdobné keře, které Fabius přivezl z Belgie, na hřbitově u kostela sv. Rocha vysadili alej ozdobných bříz. Na paměť přenesení ostatků sv. Norberta na Strahov v roce 1627 vysázeli na stráni pod Peklem dvě stromořadí vlašských ořechů. Říkalo se jim Questen-

*Prospectus Montis Sion
Seu
Canonie Strahoviensis Ord: Praemon: in Boemia versus Orientem*

pag. 92

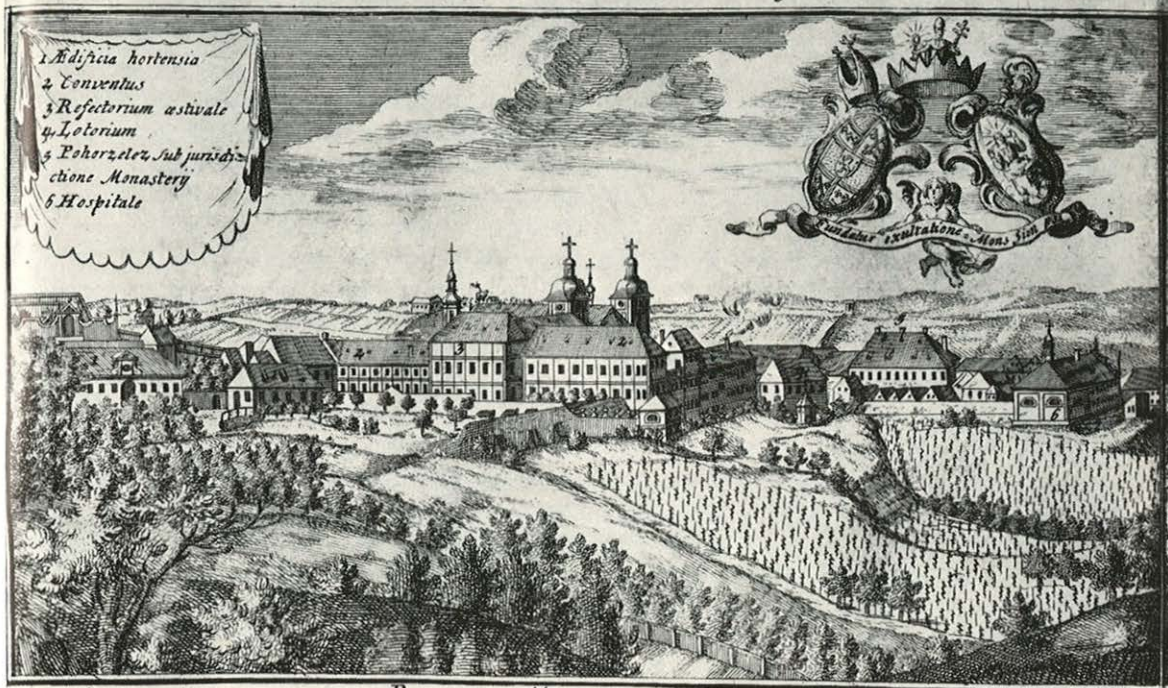
Východní strahovské zahrady, 1736 (snímek Z. Helfert)

berkovy ořechy. Alej se vysazováním nových stromů uchovala až do dnes. Také Questenberk sám přinášel na Strahov ze svých zahraničních cest různé vzácné rostliny. Zavedl zejména v opatské a konventní zahradě pěstování šafránu, který přivezl z Porýní.

Questenberkovým nástupcem se stal roku 1640 zkušený ekonom a vodohospodář Kryšpín Fuk z Hradiště, autor velkorysého projektu na splavnění Vltavy a Labe. Fukova záliba ve vodním stavitelství se projevila i v jeho podnikání na Strahově. Dobudoval klášterní vodovod, jehož výstavba byla započata Lohelem, a vytvořením důmyslného systému kašen a rybníků rozvedl vodu do vodních nádrží v klášterních vinohradech a zahradách. Z jeho korespondence je patrné, že se zabýval úmyslem pokračovat také ve výstavbě klášterních zahrad a zahradních architektur, v realizaci záměru mu však zabránila válka. Fuk se dožil ještě devastace svého díla i díla svých předchůdců na jejím sklonku v roce 1648 za švédského vpádu: byly zpustošeny klášterní budovy, vinice a zahrady téměř zničeny, stromy vykáceány.

Obnovitelem vinic a zahrad se stal teprve Vincenc Makarius Frank, který byl roku 1658 zvolen strahovským opatem.¹⁰ Frank byl podnikavý hospodář a stavebník. V doprovodu hospodářských odborníků z řad svého kláštera procházel zahrady, štěpnice,

*Prospectus Montis Sion
Canonia Strahoviensis Ord. Præmon. in Boëmia versus Meridiem*

Jižní strahovské zahrady, 1736 (snímek Z. Helfert)

vinice a chmelnice, staral se o jejich obnovu, dohlížel na práce zahradníků a vinařů a sám také projektoval zahradní stavby. Jeho péče o zahrady nebyla diktována jen hospodářskými potřebami kláštera, ale i zřetely estetickými, snahou obklopit klášter zelení, která by se svou upraveností a krásou vyrovnala kráse zahrad, jíž se vyznačovaly zahrady rozprostírající se v okolí Pražského hradu i na petřínském svahu.

Vynikajícího poradce měl Frank v zahradníkovi královských zahrad, jímž byl Burchardus nobilis de Franconia. Frank s ním pravidelně prohlížel strahovské zahrady, podle jeho rad dával vysazovat stromy, keře a vzácné květiny, posílal k němu do učení chlapce, kteří v zahradách pracovali. Opat sám býval častěji hostem Burchardovým v královské zahradě, dostával od něho sazenice fíků, vzácné keře a semena cizokrajných rostlin. Za prokázané přátelské služby se Frank odměňoval Burchardovi vavřínovými keři a jinými vzácnými výpěstky svých zahrad a také knihami a obrazy. Jejich přátelské styky ukončila Burchardova smrt o vánocích v roce 1667. Frankovými poradci byli také italská zahradníci kardinála Harracha, kteří měli obecně pověst vynikajících odborníků ve všech oborech zahradnictví. Jednoho z nich, oblíbeného kardinálova zahradníka z Červené Řečice – Frank ho jmenuje jen Italus – pozval do Prahy, aby ve

Strahovské zahradě založil školky a naučil jeho zahradníky zahradnickému umění. Tento Ital také v zahradě Háji u Karlovy zdi podle dobové módy pro opata a jeho hosty zařídil čihadlo.

Opat Frank dal brzy po svém nastoupení přestavět Questenberkův letohrádek pod okny opatství. Přestavbu prováděl pohořelecký rychtář a mistr zednický Jan Jiří Gottwick († 1684). Po přestavbě měl letohrádek kromě saly tereny také prostory pro kulečník a pro hru v karty a šachy. Letohrádek se nezachoval, zanikl pravděpodobně za bojů o Prahu v roce 1742. Zachoval se však jiný letohrádek postavený podle projektu Gottwickova v roce 1661 v místech, kde končila zeď konventu a začínala konventní zahrada. Letohrádek byl jednopatrový a byl pojat jako vyhlídková stavba. V jeho přízemí byla opět sala terrena, v prvním patře byla místnost, která sloužila pro pobyt opatových hostů za nepříznivého počasí. Z jejích oken se otevírala krásná vyhlídka na město ležící v zeleném pásu vinohradů a zahrad. Letohrádek vyzdobil freskami malíř, kterého Frank nazývá pictor Antonius. Za práci mu zaplatil 40 zl. Byl to pravděpodobně Antonín Steevens ze Steinfelsu, jehož jméno se často objevuje mezi opatovými hosty v jeho diáři.¹¹ Třetí a nejvýznamnější stavbou opata Franka ve strahovských zahradách byl reprezentativní zahradní pavilón. Byl vystavěn v letech 1666 až 1668 při cestě, která vedla od vyhlídkového letohrádku přes zahradu na Pekle ke kostelu sv. Vavřince na Petříně, na místě vhodném polohou a půvabným zeleným zákulisím habrů, jasanů a jilmů. Byl postaven na průrvě, z níž se bral písek. Pavilón, opatřený zdobeným portálem, byla prostorná stavba s jídelnou, sálem a několika dalšími místnostmi. Vymalování jídelny bylo svěřeno opět malíři Antonínovi, s nímž klášterní provizor uzavřel smlouvu na 100 zl. Malíř byl na přání opatovo požádán provizorem, aby při práci použil živějších barev místo šedivých, které by prostor jídelny činily temným. V pavilónu byly zavěšeny obrazy čtyř ročních období, které Antonín již dříve pro opata namaloval. Vedle pavilónu byla v pískovcové skále postavena grotta. Pavilón je zobrazen na rytině Strahovského kláštera, která byla pořízena roku 1732 neznámým autorem, pravděpodobně podle kresby Dietzlerovy pro *Annales praemonstratenses*, které vydal v Nancy roku 1736 řádový historik opat Ludvík Hugo.¹² Na rytině je vykreslen s mansardovou střechou a s domkem zahradníka, ale obě stavby, označené jako aedificia hortensia, jsou vysunuty poněkud na západ, blíže k Lohelově prelatuře. Pavilón byl několikrát opravován. V roce 1782 jej zmínil ve svém popise kláštera Jan Alois Kolbe, který píše, že zdivo pavilónu je důkladné, ale potřebuje odvodnit. Stavba i se zahradním domkem je zakreslena ještě na prospektu zobrazujícím Strahov a část Petřína, který zhotovil v roce 1831 Josef Šembera. Ve druhé polovině 19. století byl sešlý a neschopný oprav, a byl proto zbourán.

Ani tímto pavilónem však nekončí stavební činnost opata Franka ve strahovských zahradách. Na podnět královského zahradníka Burcharda založil Frank také malý a velký skleník při jižní zdi konventní zahrady. Mezi oběma skleníky byla postavena kašna a v blízkosti obou skleníků dal vyhloubit prostorný sklep, do něhož se ukládalo zahradnické náčiní. Při hloubení sklepa se objevil vydatný pramen vody, který byl sveden do vinařského rybníku (piscina vinitoris) v místech dnešní nemocnice pod Petřínem. Později byl nad sklepem postaven zahradnický domek. Vinice a zahrady dal opat Frank ohradit novými pevnými zdmi. V opatské zahradě nechal postavit fontánu podle vzoru fontány v zahradě křižovnického probošství sv. Hypolita u Znojma

a v její blízkosti vysadil růžový sad. Druhý růžový sad založil Frank v konventní zahradě. V obou zahradách se pěstovaly holandské a perské tulipány, rozmarýna a karafiáty. Z ovocných stromů byly vysázeny kolínské a míšeňské jabloně, hrušky, švestky, třešně, višně a také broskvoně, meruňky, kdoule a mišpule. Z diářových zápisů Frankových se dovídáme o Ottovi Bielfeldovi, který pěstoval v klášteře léčivé rostliny, a to v zelinářské zahradě, kterou založil Gerlach Voda na dnešním pivním dvoře. Ve Strahovské zahradě pracovali dva zahradníci, starší a mladší, z nichž prvnímu platil opat Frank 20 zl. ročně, druhému 18 zl. Oběma dával každoročně látku na šedý oblek a někdy i zvláštní odměnu 7 zl. Stejný plat měli i dva vinaři, kteří se starali o klášterní vinohrady.

Z doby opata Franka se zachoval první pohled na strahovské zahrady. Je zachycen na nedatované kolorované kresbě, která pochází z let 1659–1665.¹³ Kresba byla zhotovena v souvislosti se sporem Strahova s malostranskou obcí o právo jurisdikce nad domy ve Vlašské ulici. Na kresbě jsou zakresleny oba letohrádky, není tam však pavilón, který v té době ještě nestál. Uprostřed Úvozu je naznačen jednopatrový vinný lis. Vinice jsou od zahrad odděleny cestami vyznačenými hnědou barvou. Stromy naznačují plochu zahrad. Zakresleny jsou domky obou vinařů a obou zahradníků a některá drobná stavení v zahradách a ve vinicích, o nichž nejsou ve Frankově diáři zprávy. V zahradě nejsou zakresleny kašny ani rybníky, na nádvoří nejsou lípy.

Za Frankova nástupce opata Jeronýma Hirnheim¹⁴ byla celistvost zelené plochy Strahovské zahrady ohrožena rozpínavostí šlechtických stavebníků, kteří budovali barokní paláce a zahrady na úbočí Petřína a usilovali o získání některých strahovských vinic a zahrad k výstavbě paláců. Tak kníže Dietrichštejn chtěl získat pro stavbu paláce území pod Strahovským špitálem a hrabě Nostic vinice a zahrady u Vlašského špitálu. Hirnheim proto raději vykoupil i některé vinice a zahrady, které byly dědičně pronajaty, aby zachránil zelenou plochu Strahova před zástavbou. Také Hirnheim pokračoval v zahradní stavební činnosti. Opatův stavitel Giovanni Domenico Orsi postavil v zahradě na Pekle poustevnu, vysoké jednopatrové stavení s kaplí a malou místností, ukončené sedlovou střechou s věžičkou, v níž byl zvonek. Zachovala se v původní podobě až do roku 1965, kdy byla stavba poněkud porušena pokusem o adaptaci poustevny na obytný domek. Druhou, menší poustevnu určenou pro konvent, postavil Orsi na konci ořechové aleje pod Karlovou zdí. Tato eremitáž byla zničena Francouzi v roce 1742. Orsi také dostavěl zahradnický domek nad sklepem u skleníků a dal mu nynější podobu, přestavěl oba domky vinařů a v zahradě u Vlašského špitálu postavil sádky a bazén. Ve východní části konventní zahrady postavil Orsi fontánu, která byla při úpravách zahrady po roce 1682 odstraněna.

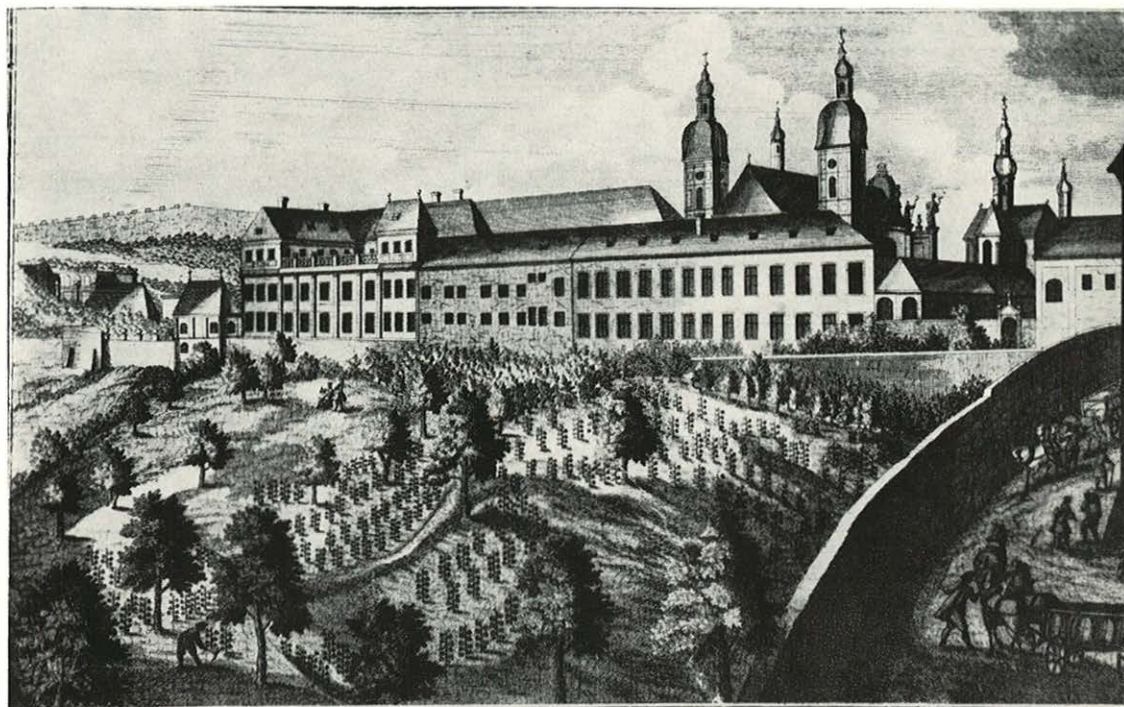
Podobně jako jeho předchůdce pečoval i Hirnheim o vysazování stromů. V zahradě konventní i opatské dal vysázet olivy a pro vinice dal přivést sazenice z jihomoravských a mělnických vinic. Ve vinicích a zahradách zaváděl intenzivní obdělávání půdy, rozmnožil počet zahradnického a vinařského personálu a svěřil dohled nad zahradami a vinicemi dvěma inspektorům zahrad, které jmenoval z řad členů konventu. První inspektor konventní zahrady byl Hroznata Hammerschmied a první inspektor opatské zahrady byl Hugo Schmidt. Pro oba napsal stručné směrnice, v nichž vymezil jejich povinnosti. Zajímavé jsou záznamy o výnosu strahovských vinic, zapsané v Hirnheimových análech. Největší úroda byla v roce 1671, kdy sklizeň z opatské vinice dala

303 věder vína, v roce 1674 poklesla na 180 věder, v roce 1676 dala opět 210 věder.

Za Hirschheimových nástupců opata Hyacinta Hohmanna a Víta Seipla¹⁵ došlo k velké přestavbě Strahovského kláštera. Započala v roce 1682, byla ukončena teprve na sklonku století a znamenala jeho pronikavou barokizaci, při níž došlo i k velké proměně staré konventní zahrady. Podle plánů burgundského stavitele Giovanni Battisty Matheye bylo přístavbou spojeno jižní křídlo konventní budovy s opatstvím. Z jižního křídla konventu byl vysunut hlouběji do zahrady čtyřhran budovy nového letního refektáře. Již při těchto terénních úpravách bylo pravděpodobně zvýšeno západní i východní pole konventní zahrady a před letním refektářem se vytvořilo plató, které se amfiteatrálně zvedalo k její zdi a bylo od západního a východního pole zahrady odděleno vyvýšenými svahy. Vytvořily se tak terénní předpoklady pro vznik francouzské zahrady, jejíž projekt mohl být již v plánech projektanta úpravy jižního křídla konventní budovy. Plán zahrady ani její popis se ve strahovském archivu nezachoval. Její vzhled můžeme jen rekonstruovat podle plánu a popisu zeměměřiče Jana Kolbeho, který zakreslil a popsal tuto zahradu v roce 1782 v rámci popisu vodovodního systému Strahova.¹⁶ Před budovou letního refektáře byla okrasná zahrada, do níž se z obou výše ležících zahrad scházelo po schodech, které vedly loubím z tvarovaných habrů. Na vyvýšeném místě před letním refektářem byla fontána, od níž vedla cesta ke grottě, nazývané někdy také salou terrenou, při zdi konventní zahrady. V grottě byla velká mramorová mušle se stále přitékající vodou. Zeď konventní zahrady byla touto grottou rozdělena na dvě křídla. Na západním zahradním poli, které se tradičně nazývalo Lohelovou zahradou, šla navážka až k budově konventu, jehož zdívo zčásti zakrývala. Východní pole oddělovala od budovy konventu cesta, k níž se zahrada svažovala. Podle dochované tradice byla v Lohelově zahradě malá botanická zahrada. Z původní zahrady zůstal zde ořech, nahrazený v roce 1827 novým stromem, který byl poražen v roce 1973. V této zahradě byl kuželník, studna opatřená krytem a vchod do podzemních štol. Východní část zahrady se v Kolbeho popisu nazývá zahradou slunečních hodin (Sonnenuhrgarten). Pravděpodobně zde ruka dovedných zahradníků vytvořila z rostlin sluneční hodiny, které korespondovaly se slunečními hodinami na zdi letního refektáře. Nejvýchodnější část této zahrady v sousedství Frankova vyhlídkového letohrádku byla upravena jako vyhlídková terasa. V nové koncepci zahrady se stal i tento letohrádek její organickou částí.

V roce 1741 dal zapsat opat Marian Hermann do análů, že se mu podařilo uvést budovy kláštera, jeho zahrady a vinice do takového pořádku, že na dlouhou dobu nebude klášter potřebovat nic víc než pečlivou údržbu svých zařízení.¹⁷ O rok později bylo za bojů o Prahu v srpnu 1742 zničeno z velké části dílo nejen jeho, ale i jeho předchůdců. Všechny klášterní budovy byly silně poškozeny střelbou a bombardováním, byly zcela zničeny vinice, v zahradách vykáceny stromy.¹⁸ Zmíněný plán Kolbův znamenal na okraji popisu vodovodního systému stav strahovských budov a zahrad, jaký byl v roce 1782, kdy se již podařilo čtyřicetiletému úsilí Hermannových nástupců odstranit nejen škody na budovách způsobené válkou, ale obnovit také strahovské zahrady a vinice. Zemský zeměměřič Jan Alois Kolbe vypracoval svůj plán pro opata Václava Mayera na základě nového měření a podrobné prohlídky celého objektu a v jeho popise jsou obsaženy i cenné údaje o Strahovské zahradě.

Podle výměrů uvedených Kolbem bylo na území dnešní Strahovské zahrady tři-

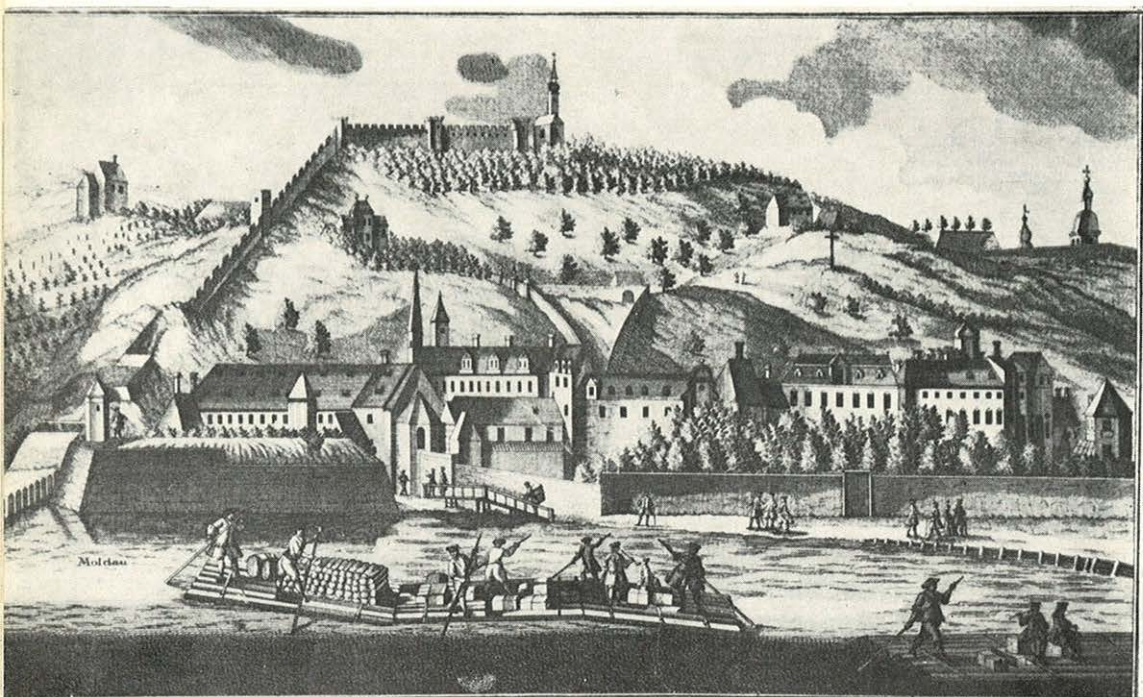

Strahovský klášter se zahradou na rytině F. D. Wernera, kolem r. 1740 (snímek Z. Helfert)

náct vinic o rozloze 11 740 čtverečních sáhů, dvacet pět ovocných a okrasných zahrad o výměře 28 783 čtverečních sáhů a třináct hrazených polí (Gartenfeld) o rozloze 1364 čtverečních sáhů. Byla to plocha menší, než na jaké se rozprostíraly strahovské zahrady a vinice ještě na konci třicetileté války. Strahovskému klášteru se sice podařilo zabránit prodeji půdy pro barokní palácovou zástavbu, nemohl však zabránit ztrátě půdy při stavbě barokního opevnění.

Strahovské vinice se podle Kolbeho popisu rozprostíraly na severních svazích od ohradní zdi v nynějším Úvoze mezi Strahovským špitálem a vinným lisem a odtud sestupovaly dolů k Vlašskému špitálu. Kolbe zde jmenuje malou vinici u Strahovského špitálu, velkou vinici pod špitálem, vinici za lisem a velkou vinici pod lisem, Malou a Velkou Kačenku a vinici pod Urbanovými. Další vinice byly u Vlašského špitálu. Patřila k nim vinice, kterou označuje Kolbe jako vinici u Vlašského špitálu, dále vinice u včelína a Rovinka. Od Rovinky stoupaly vinice po jižním svahu k vyhlídkovému letohrádku, z něhož vedly schody do vinic. V těchto místech byla vinice, která je v popise označena jako vinice nad Rovinkou, vinice u Kovařoviců a Telecka.

Na návrší u Strahovského špitálu byla čtyři hrazená pole (Gartenfeld). Mezi pásem vinic se rozprostírala velká ovocná opatská zahrada, kterou od viničních pozemků odděloval pruh menších zahrad. Kolbe začíná jejich výčet dvorkem při prádelně a pokračuje zahradou zákrsků (Zwergelgarten) u špitálu, okrasnou zahrádkou u vinného lisu, jmenuje pak ovocnou zahradu za lisem, školkou, ovocnou zahradu pod školkou,

Petřín s kostelem sv. Vavřince (snímek Z. Helfert)

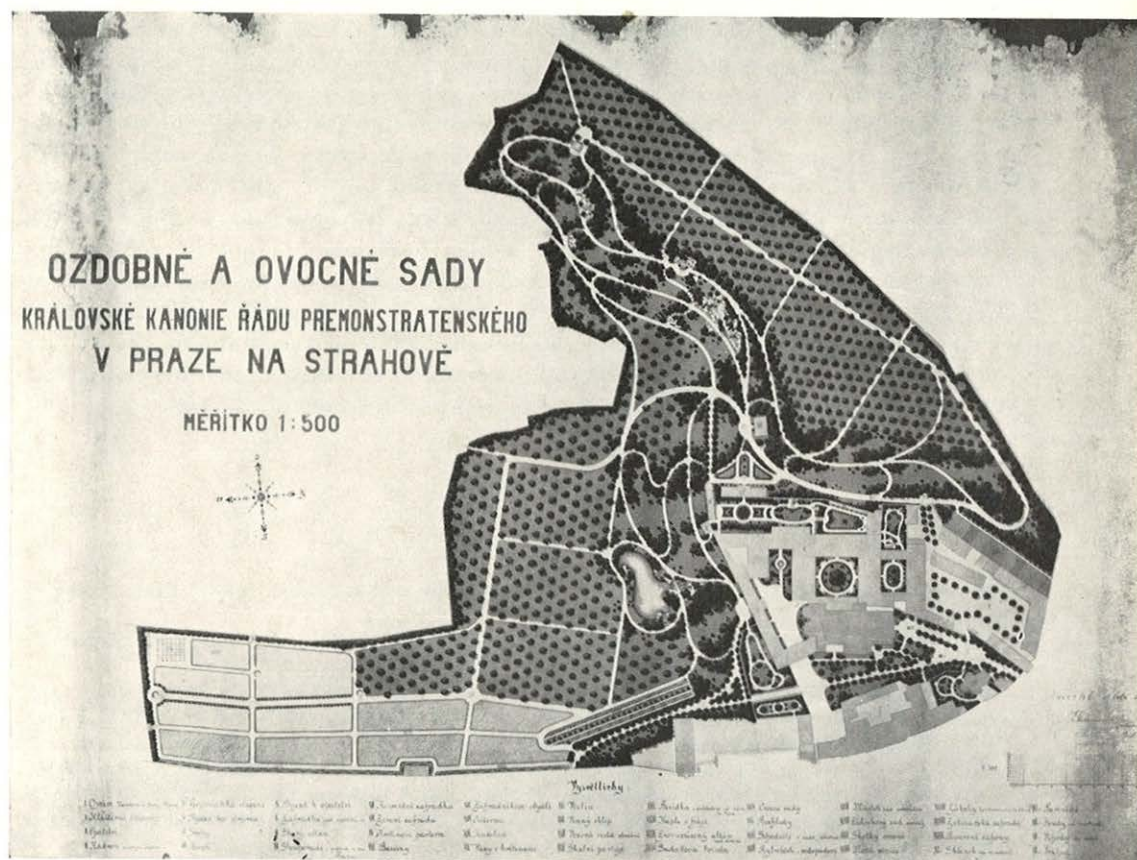
ovocnou zahradu Vejminek a ovocnou zahradu u Vlašského špitálu. Mezi dvorkem prádelny a bránou do opatské zahrady byla štěpnice. Pod okny opatství až k letohrádku u konventní zahrady se rozprostírala okrasná opatská zahrada. Pod vyhlídkovou terasou konventní zahrady byla další zahrada zákrsků. Konventní zahradu tvořily tři zahrádky: Lohelova, zahrádka před letním refektářem a zahrádka slunečních hodin. Za zdí konventní zahrady u skleníků a domku zahradníka bylo devět hrazených polí a štěpnice ředitele klášterních statků. Za domkem zahradníka, v místech kde se dnes říká Na Pekle, uvádí Kolbe starou viniční zahradu a ovocnou zahradu, nazývanou V háji. V Kolbeho popisu jsou uvedeny také zahrádky, které byly u klášterních budov. Mezi teologickým sálem a sýpkou byla zahrada převorova, v rajském dvoře měli zahradu novicové, mezi zimním refektářem a kuchyní byla cedrová zahrada a při galerii galerijní zahrada. Ve výčtu zahrad uvádí také prostranství před letním sklepem.

Kolbe zmínil v popise i některé zahradní stavby, jako letohrádek u konventní zahrady, velký zahradní pavilón u pískovcové průrvy, oba skleníky, domek zahradníka, popsal i vodní stavby – fontánu, studny a bazén v rajském dvoře, z viničních staveb vinný lis. Nezmiňuje se však o poustevně na Pekle a o domech v zahradách a vinicích pod opatstvím. Zajímavé jsou jeho připomínky o stavu strahovských vinic. Upozorňuje na vhodnost a nevhodnost jejich polohy, na složení půdy a navrhuje některá opatření, aby se zvýšil výnos vinohradů.

V první polovině 19. století se ve strahovských zahradách věnovala velká péče ovocnářství. Stalo se tak zásluhou klášterního provizora Emericha Jana Petříka, který nakupoval pro ovocné zahrady stromky ve školkách vynikajícího pomologa Matěje Rösslera, u peruckého pěstitel Josefa Hausera a od Českého pomologického spolku. Z této doby pochází pohled na Strahovskou zahradu na mědirytině Josefa Šembery z roku 1831, která zobrazuje pohled z Petřína na Prahu. Je z něho patrné, že horní část zahrady, navazující na konvent a prelaturu, byla převážně zahradou ozdobnou, zatímco dolní zahrada, porostlá ovocnými stromy a stále ještě i vinicemi, byla zahradou užitkovou. Jako celek byla Strahovská zahrada součástí souvislého pásu zahrad, které stoupaly terasami a schodišti k úpatí Hradu a Strahovského kláštera, a zůstala jím dodnes.

Počátkem našeho století byla oživena snaha vytvořit ze Strahovské zahrady nejen ovocný sad, ale i okrasnou zahradu, obnovit její zahradní architekturu a využít pře-

Strahovské zahrady podle plánu z roku 1906 (snímek Z. Helfert)

krásnou polohu k úpravě vyhlídek na město. Metod Zavoral, zvolený v roce 1906 opatem, pověřil ihned vypracováním projektu na úpravu Strahovské zahrady převorovského zahradního architekta Jaromila Slaměníka. Jeho projekt, ještě v roce 1906 vypracovaný, je zajímavý jednak tím, že zachycuje současný stav zahrady, z něhož navrhovaná úprava měla vycházet, jednak koncepcí, která při snaze po novém, esteticky účinném řešení zahrady jako parku s můstky, rybníčky a vodopády předpokládá nejen zachování jejich užitkových ploch, ale i obnovu jejich vinic.

Slaměníkův projekt ponechával starý ovocný sad, táhnoucí se od opatství k nemocnici pod Petřínem. K němu byla připojena zelinářská a rezervní zahrada. V sousedství ovocného sadu mezi Strahovským špitálem a zelinářskou zahradou projektoval Slaměník několik vinic. Od domku vrátného k zahradě pod opatstvím navrhoval meruňkový sad. Horní část opatské zahrady měla zůstat okrasnou. Projektoval v ní vyhlídku v místech dnešní vyhlídkové terasy pod sálem Boženy Němcové. U letohrádku při konventní zahradě, která měla rovněž zůstat okrasnou, ale dostat novou úpravu, navrhoval další vyhlídku. Původní skleníky, které byly za zdí konventní zahrady, měly být upraveny v zimní zahradu, před níž navrhoval Slaměník umístit květinový záhon (partere). Na zahradě V háji navrhoval postavit altán, ponechával Hirnheimovu poutevnu a na místě, kde dnes stojí kříž, projektoval besídku s výhledem na Svatovítský dóm. Další vyhlídková terasa měla být upravena na svahu nad domkem zahradníka. Pod Questenberkovými ořechy směrem k hospodářskému dvoru umístil školky. Některé menší zahrady jako převorovu, cedrovou a zahradu v rajském dvoře navrhoval přeměnit v malé okrasné zahrádky a strahovské nádvoří v okrasný sad.

Slaměníkův projekt se pro trvale špatnou finanční situaci Strahovského kláštera neuskutečnil a zůstal zapomenut. Strahovská zahrada po celé příští půlstoletí zůstala bez větších úprav. Dva závažné projekty sice ohrozily v meziválečném období celistvost její zeleně: projekt petřínské komunikace a plán parcelace Strahovské zahrady pro vilovou zástavbu. Zůstalo však jen při prodeji kusu strahovského pozemku v Úvoze pod špitálem pro výstavbu soukromé vily, dalších hrubých zásahů zůstala zahrada ušetřena. V padesátých letech při vybudování Památníku národního písemnictví v areálu kláštera byla Strahovská zahrada otevřena veřejnosti a novou vyhlídkovou cestou spojena v jedno zelené pásmo s ostatními petřínskými zahradami.

Poznámky

- ¹ Birnbaumová, A.-Volek, M., Některé zahrady na severním svahu Petřína, Staletá Praha III, 1967, s. 176–186.
- ² Pass, T., Entstehung und Geschichte des Klosters Steinfeld, Köln 1912. – Schmidt, H., Steinfeld – ehemalige Prämonstratenser – Abtei. 2. Aufl., Neuss 1963.
- ³ Urbář je uložen ve Státním ústředním archivu Praha, ŘP-Strahov, kartón 4207 a. Vydal jej Emler, J., Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými, Praha 1881, s. 219–310. O něm též Tomek, V. V., Urbář kláštera strahovského, Památky archeologické II, 1857, s. 72 ad. a Nový, R., Strahovský urbář z roku 1410, Zápisky katedry československých dějin a archivního studia VII, 1963, s. 39–69.
- ⁴ Řád daný opatem Lohelem pohořeleckému právu, Státní ústřední archiv Praha, ŘP-Strahov, kniha 113. – Zahrady a domy na Petříně 1594 až 1756, Státní ústřední archiv Praha, ŘP-Strahov, kartón 250.

- ⁵ Annales Strahovienses I, Památník národního písemnictví, Strahovská knihovna, rkp. D J III 2, fol. 198 a 205.
- ⁶ Státní ústřední archiv Praha, ŘP-Strahov, kniha 66, fol. 3 ad.
- ⁷ Srov. Krčálová, J., Italští mistři Malé Strany na počátku 17. století, Umění 18, 1970, s. 566–567.
- ⁸ Annales Strahovienses I, fol. 347 a 506. Srov. též dopis Štěpána Kielmanna Vincenci Makariovi Frankovi z 2. října 1666, Státní ústřední archiv Praha, ŘP-Strahov, kartón 328.
- ⁹ Straka, C., Svatojánské proudy a splavnění Vltavy, Praha 1924. – Straka, C., Švédové na Strahově a obležení Prahy roku 1648, Sborník Historického kroužku 1917, s. 161–170.
- ¹⁰ K činnosti Vincence Makaria Franka: Diarium abbatis Strahoviensis 1661–1669, Památník národního písemnictví Praha, Strahovská knihovna, rkp. D J III 1. – Annales Strahovienses I, tamtéž, rkp. D J III 2 a dopisy strahovského provizora Ondřeje Kellera a převora Štěpána Kielmanna Frankovi, Státní ústřední archiv Praha, ŘP-Strahov, kartón 328.
- ¹¹ Herain, K. V., České malířství, Praha 1915, s. 55–57.
- ¹² Hugo, Ludovicus, Sacri et canonici ordinis praemonstratensis annales II, Nancy 1736.
- ¹³ Křivský, P., Mapový obraz Malé Strany a Strahova ze 17. století, Praha 1977.
- ¹⁴ K činnosti Jeronýma Hirnheima: Annales Strahovienses II, Památník národního písemnictví Praha – Strahovská knihovna, rkp. D J III 3 a kniha účtů strahovských opatů, Státní ústřední archiv Praha, ŘP-Strahov, kniha 67.
- ¹⁵ Annales Strahovienses III, Památník národního písemnictví Praha – Strahovská knihovna, rkp. D J III 4 a kniha účtů strahovských opatů, Státní ústřední archiv Praha, ŘP-Strahov, kniha 67.
- ¹⁶ Kolbe, J. A., Beschreibung deren zu dem heil. Praemonstratenser Kloster in Monte Sion gehörigen Gebäuden, wie unterirdischen Wasserleitungen und Abzugs-Stohlen sambt Weinbergen und Obstgärtten nach dem Befundt des Baugrund-Riess und angefertigten Mappa de Anno 1781, Státní ústřední archiv Praha, ŘP-Strahov, kartón 1477. Originál mapy je ztracen – srov. Ryba, B., Soupis rukopisů Strahovské knihovny V, Praha 1971, č. 2622, jeho kopie je v Literárním archivu Památníku národního písemnictví Praha.
- ¹⁷ Annales Strahovienses V, fol. 56, Památník národního písemnictví Praha, Strahovská knihovna, rkp. D J III 5.
- ¹⁸ Annales Strahovienses VI, fol. 89–96, Památník národního písemnictví Praha, Strahovská knihovna, rkp. D J III 6.
- ¹⁹ Návrh je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví Praha.